

Nəzrin HƏSƏNOVA

AZƏRBAYCAN TELEVİZİYA MƏKANINDA REALİTİ ŞOULARIN XRONOLOJİ ARDİCILLIĞI VƏ TƏHLİLİ

РЕЗЮМЕ

Данная статья указывает на особенности реалити-шоу. Реалити-шоу – это без сценарный, взятый из реальной жизни, отражающий драматические ситуации на экране и использующий вместо профессиональных актеров простых людей, телевизионная программа. Реалити-шоу имеет такие особенности, как быстрый темп, стремление к сенсации и увеличение драматических столкновений. Также в статье нашло отражение хронологическая последовательность реалити-шоу Азербайджанского телевидения.

Ключевые слова: реалити-шоу, реалити тв, реалити шоу на Азербайджанском телевидении

SUMMARY

This article deals with the features of reality shows. Reality show – is a TV program, which does not have any scenario, has taken from the real life, shows dramatic situations on the screen and ordinary people are used instead of professional actors. Reality shows have the features of fast tempo, incarnation of making sensation, increase of dramatic confrontation. This article also deals with the chronology of reality shows on Azerbaijan television.

Key words: reality show, reality TV, reality show on the Azerbaijan television

Jurnalistika cəmiyyəti düşündürən problemləri göstərən peşə sahəsidir. Medianın predmeti - sözdür. Bu peşə sahəsi azad sözə, müstəqil fikrə söykənir. Jurnalistikanın bilgiləndirmək, maarifləndirmək və əyləndirmək funksiyaları var. Cəmiyyəti düşündürən problemləri olduğu kimi göstərmək jurnalistikanın bilgiləndirmək, bu problemlərdən çıxış yolları ilə bağlı mütəxəssis rəylərini təqdim etmək isə maarifləndirmək funksiyası ilə bağlıdır. Lakin təəssüflə qeyd etməliyik ki, bugün jurnalistikanın əyləndirmək funksiyası bilgiləndirmək funksiyasını üstələyib. Bu daha çox auditoriyanın tələbi ilə əlaqələndirilir. Auditoriya ilə birbaşa əlaqədə olan, efirləri zəbt edən realiti şouların daim reytinglərdə ilk sıralarda olması

deyilənləri	bir	daha	təsdiqləyir.
Baku	ARB TV		
2nd Description	Description		Share
ARB ENTERTAINMENT 10:00-13:00	EYGÖRDÜ		18.56%
ARB ENTERTAINMENT 10:00-13:00	EYGÖRDÜ		17.37%
ARB ENTERTAINMENT#1 16:00-19:00	OZ ANA KIM		13.58%
ARB ENTERTAINMENT#1 16:00-19:00	OZ ANA KIM		9.58%
	JUST FOR LAUGH		11.28%
ARB ENTERTAINMENT 19:00-23:00	PENCERE		8.34%
ARB TALK SHOW 13:00-16:00	CHÖŞH YOLU AFAQ RANIL GÖZLƏ		14.44%
ARB ENTERTAINMENT 13:00-16:00	GAMES OLUNMASI		10.52%
ARB TALK SHOW 10:00-13:00	GELİN QANSAQ		11.30%
ARB ENTERTAINMENT 18:00-21:00	PENCERE		6.40%
ARB ENTERTAINMENT 18:00-23:00	PENCERE		5.68%
ARB ENTERTAINMENT 13:00-16:00	FERMA TEKRAR		11.71%
ARB ENTERTAINMENT#1 16:00-19:00	OZ ANA KIM		7.54%
ARB ENTERTAINMENT 19:00-23:00	FERMA		6.24%

Realiti şou nədir? Digər proqramlardan, layihələrdən hansı fərqləri var? Realiti şou - ssenarisi olmayan, gerçək həyatdan götürülmüş, dramatik vəziyyətləri ekranda əks etdirən və xarakter olaraq professional aktyorların əvəzinə adi insanlardan istifadə edilən televiziya proqramıdır. Realiti-şouların sənədli, məşhur şəxsləri mövzu alan, müsabiqə, talk-şoular və gizli kamera kimi növləri var. Realiti şoular sürətli bir temp, sensasiya doğurmaq təcəssümü, dramatik qarşıdurmanın artması kimi xüsusiyyətlərə də sahibdir.

Tənqidçilər realiti - həqiqət termininin yanlış olduğunu iddia edirlər. “Bu tipli proqramlarda insanlar ya bir yerə həbs olunur, ya ekzotik bir yerə göndərilir, ya da qeyri-adi vəziyyətlərdə qalırlar. Sonra bütün görünülər yüksək səviyyəli montajla proqramlaşdırılır” (5). Buna görədir ki, bəzi araşdırmaçılar realiti-şounun həqiqəti əks etdirmədiyini iddia edirlər. Bir qrup araşdırmaçı isə əksinə, realiti şounun sənədli olduğunu sübut etməyə çalışır.

Televiziyanın yarandığı ilk vaxtlardan realiti şoulara az-az da olsa, rast gəlinir. Daha geniş ekranlara isə realiti şoular 2000-ci illərdə ayaq açıb. Bugün Azərbaycan televiziya məkanında xarici telekanallardan adaptasiya olunan bir çox realiti-şoular var. Lakin onların uğurlu olması barədə müqayisəli fikirlər yürüdülmür.

Ölkə teleməkanında ən uğurlu layihələr MGP (M Group Production) nın adı ilə bağlıdır. MGP-nin ilk layihəsi «Mərc şou» 2003-2005-ci illərdə “Lider” televiziyasında yayımlanıb. «Mərc şou» mərc oyunları üzərində qurulmuş layihə idi. Şouda yaşından asılı olmayaraq hər bir vətəndaş iştirak edə bilərdi. Bura əsl yarış, macərə meydanı idi. Canlı musiqi, mərc, həyəcan, iradə və fiziki güc nümayişi — bunlar hamısı layihənin mərkəzində dayanırdı. «Mərc şou» həm yaradıcı, həm də texniki baxımdan iri miqyaslı bir layihə idi. Burada təcrübəli, peşəkar komanda çalışırdı. Eyni zamanda şou yüksək reyting göstəricisi, pavilyon tərtibatı, dekorasiya, texniki təchizat baxımından yerli teleməkana ilk imza atan layihə olub (6). Uzun illər davam edən, daimi auditoriyası olan “Maşın” realiti-şousu MGP-nin ən yaddaqalan layihəsidir. 2005-ci ilin oktyabrında ilk efir həyəcanını yaşayan realiti şou bu günə qədər ən baxımlı veriliş statusunu saxlayıb. Layihə uzun müddət Lider TV (11 buraxılış), ATV (1 buraxılış) və son olaraq ANS telekanalında (1 buraxılış) yayımlanıb. İlk 3 buraxılışda sırası vətəndaşlar iştirak etsə də, 4-cü şoudan başlayaraq, maşın ətrafında yalnız tanınmış simalar cəm olunub. İyirmi gün canlı efirdə yayımlanan layihənin 18 günü

yarısmadan ibarətdir, 18 iştirakçısı olur. Layihədə iştirakçı olmaq ödənişsizdir və hər bir iştirakçı yarısmaya MGP şirkətinin rəhbərliyi adından şəxsən dəvət olunur. Eyni zamanda canlı efirdə tamaşaçı qismində iştirak edən auditoriya da şirkətin məxsusi dəvətnaməsi ilə çağırılır. Oyunun şərtlərinə görə iştirakçı tələb olunan vaxtda əlini maşın üzərindən çəkməz. Əks halda oyunu tərk etməlidir. İştirakçılar arasında keçirilən gizli səsverməyə əsasən hər gün bir nəfər yarısmadan getməlidir. Getməli olan iştirakçının oyunda qalib-qalmaması canlı efirdə topladığı sms-lərdən asılı olur. Beləliklə, yetərinə səs toplamayan iştirakçı yarısmadan tərk edir. Qaldığı təqdirdə isə digər oyun yoldaşını şoudan uzaqlaşdırma bilər. Əks halda özü gedir. "Maşın" realiti şousunun ən məşhur ifadəsi də bu zaman səslənir: "Maşın əldən getdi!" Oyunda sona qalan üç nəfər artıq finalda sayılır. Bu andan etibarən şouda final şərtləri qüvvəyə minir: finalçılar günün çox hissəsini maşından ayrılmadan, ayaqüstə, yuxusuz və digər fizioloji tələbatlarını ödəmədən keçirir. Bu məqamda yalnız mənən deyil, fiziki cəhətdən də güclü olan şəxs maşına sahib olur. «Mərc şou» və «Maşın» realiti şousunun müəllif və aparıcısı Murad Dadaşov olub. Modern.az saytı xəbər verir ki, "Maşın" realiti-şousunun rəhbərliyi Azərbaycan teleməkanında yayımlanan digər şoulara sətəşaraq, onları məsxərəyə qoymağı unutmayıb. "Dünya ölkələrində realiti-şoular çox olur. Azərbaycana ilk realiti-şouunu "Maşın şou" gətirib. Bizdən sonra "realiti" adlanan şoular hamısı sünidir!"-deyə "Maşın" realiti-şousunun təşkilatçıları bu qəbildən olan digər verilişləri ələ salıblar (7).

Azərbaycan teleməkanında ən çox büdcəsi olan "Lift" realiti şousu Lider TV-də nümayiş olunub. Teleaparıcı Zaur Mirzəzadənin təqdimatında yayımlanan verilişdə 12 kv/m-lik liftdə 100.000 manat uğrunda iştirakçılar mübarizəyə qoşulublar. "LIFT" realiti şousu öz maraqlı və sərt şərtlərilə seçilib. Şou iştirakçılarının bütün tələbatları pullu olub, liftdən kənara çıxmaq, qidalanmaq və s. tələbatları təyin olunmuş qaydalar çərçivəsində tənzimlənəcək. Hətta çimmək belə müəyyən məhdudiyətlərlə həyata keçirilib. Söyüş söyən, əlbəyaxa dava edən, əcnəbi dillərdə danışan və digər qadağalara əməl etməyən iştirakçılar layihədən dərhal kənarlaşdırılıblar. 2013-cü ilin payızında Lider tv-nin ekranlarında "Lift" adlı telelayihə reallaşdı. Auditoriya anonslardan bu verilişin Rusiya telekanallarından birindəki "Lift"ə bənzəyəcəyini düşünürdü.. Amma bizim lift rus liftindən deyildi. Heç ola da bilməzdi. Çünki yenə mental dəyərlər həmin "Lift"-in reallaşdırmasına mane olardı. Rus liftinə baxanlar yəqin ki, səbəbini də bilər. "Lift"-in qaydalarına görə, iştirakçılar məhdud sahəyə məxsus liftdə qalırlar, bütün istəkləri və tələbatları uduşa qoyulan pul hesabına ödənilir. Yəni pulun sabit məbləğdə qalması üçün onların yeri gələndə ac qalması belə lazımdır. Adı realiti şoudur, yəni olanlar tam realdır. Açıq qalmaq da, gözünün yaşını axıtmaq da, ağzının danışığını bilməmək də, hirsini cilovlamamaq da və s. Tamaşaçı yalnız təzə bir məqam barədə nəticəyə gələ bilər. O da tanınmış simaları normal haldakından daha yaxından tanıya bilər. Neçə ki, verilişin ötən buraxılışlarında onların iç üzünü açılı-açılı çoxunu mat qoydu (8).

Ekranların unudulmaz layihələrindən biri və ən çox tənqidə məruz qalan "Qəfəs" realiti şousu olub. 2 mövsüm davam edən bu şou uzunömürlü olmayıb. Səbəbi tam açıqlanmasa da, yayımlandığı dövrdə çox müzakirəyə səbəb olub. İddialardan biri evin hər yerinə kameralar qoyaraq qızların hərəkətlərini lentə alırdılar və sonrada həmin qızları şantaj etməklə məşğul olurdular. Bu faktıdan xəbər tutan müvafiq qurumlar layihənin yayımının dayandırılmasına göstəriş vermişdilər (9). Azərbaycan adət-ənənələrinə, mentalitetinə uyğun olmadığı bildirilsə də, yarısmaya baş vuranlar heç də az olmayıb. Bu layihənin real tamaşaçıları olub. "Qəfəs" realiti şousundan ayrılaraq həyatlarını başqa istiqamətdə davam edən keçmiş iştirakçılar bugün də həmin layihənin simaları kimi tanınırlar. Bu da layihənin yaddaşlarda qalması ilə əlaqədardır. Lakin yalnız olan şouda baş verən

hadisələrin reyting üçün hamısının yayımlanması idi. Bir evin içinə toplanmış qız-oğlanlar ələ nalayiq hərəkətlərə yol verdilər ki, sonunda ən yüksək səviyyədə məsələyə müdaxilə zərurəti yarandı və layihə yarımcıq dayandırıldı. Verilişin növbəti bölümlərindən biri canlı yayımda ola-ola dayandırıldı. O vaxt deyilirdi ki, verilişdəki vulqar ifadələr, davranışlar o həddə çatmışdı ki, sonda hakimiyyətin ən yuxarı təbəqəsindən verilişin birdəfəlik yığıldırılması göstərişi gəlib. "Yeni Müsavat" qəzetinin yazdığına görə, məlumat redaksiyaya daxil olan saatlarda Milli Teleradio Şurası (MTRS) ilə əlaqə saxlanılsa da, iclas davam etdiyindən münasibət bildirilməyib. Sonradan MTRS aparatının rəhbəri Toğrul Məmmədov açıqlamasında deyib ki, sentyabrın 20-də MTRS-nin iclasında- qanunun pozulması faktı üzrə inzibati icraata dair işə baxılıb və qərar qəbul edilib (10).

Son dövrlərin ən səsküylü "Ferma" realiti-şousunun çəkilişləri Şəkiddə aparılır. 12 iştirakçı var - 6 qız, 6 oğlan. Oyunun şərtlərinə əsasən, onlar kənddə yaşamağa alışımalıdırlar. Seçilən iştirakçıların heç biri kənddə yaşamasına da, yarısmaya zamanı inək sağmağı, qoyun-quzu otarmağı, ağac əkməyi və digər kənd təsərrüfatı işlərini görməyi öyrənirlər. Realiti-şounun çəkilişləri günün 24 saati aparılır və iştirakçıların görüntüləri, danışmaları daim qeydə alınır. İştirakçılar davamlı olaraq, hər dəfə müxtəlif tapşırıqlar alırlar. Tapşırığı yerinə yetirən, növbəti mərhələyə keçir və şouda iştirakını davam etdirir. Oyunu sona qədər başa vuran iştirakçıya 10 min manat mükafat verilir. Layihə 2 ay davam edir. Veriliş qalmaqlarla yadda qalır. Realiti-şounun 25.11.2016-cı il tarixində iki iştirakçı arasında gərginliyin yaşanması, iştirakçıların əlbəyaxa dava səviyyəsinə çatması, bir-birlərini ağır ifadələrlə təhqir etməsi cəmiyyətdə böyük əks-səda yaradıb. Realiti-şounun həmin bölümü sosial şəbəkələrdə də yayılıb. MTRS "ARB" TV-də yayımlanan "Ferma" realiti-şou verilişində yaşanan qalmaqla bağlı araşdırma aparılıb. MTRS-nin şöbə müdiri Təvəkkül Dadaşov mətbuata açıqlamasında verilişlə bağlı müzakirələr aparıldığını və ciddi olmasa da, nöqsanlara yol verildiyini deyib: " "Ferma" realiti-şousu xeyli müddətdir yayımlanır. Adından da göründüyü kimi, bu veriliş real hadisələri əks etdirir, real hadisələrdən ibarətdir. Realiti-şounun mahiyyəti də elə budur. Lakin realıqda baş verən bir çox hallar, insanlararası münasibətlər var ki, bunlar xoşagəlməzdir və bu halların ictimailəşməsi məqsədəuyğun olmur. Xüsusilə davalar, gərginliklər. Məhz sözügedən verilişdə, realiti-şouda baş verənlərdə ciddi qanun pozuntusu olmasa da, real hadisələri əks etdirdiyinə görə bəzi insanlarda narahatlıq yaradır. Xüsusilə də oğlanın xanıma əl qaidirməsi, xanımın isə əks cinslə açıq münasibətə girməsi hallarının əks olunduğu görüntülər belə hallara səbəb olur. Çünki bu bizim milli dəyərlərimizə ziddir. Bu mənada belə halların efirə yol açmamasına çalışılmalıdır" (11). Milli Teleradio Şurası bu cür halların efirdə kübarlığın təmin olunmasına mane olduğunu bəyan edib. Veriliş canlı olmadığı üçün həmin görüntülər montaj olunma bilər.

Cəmiyyətə müəyyən mesajlar ötürülməsi baxımından realiti-şounun telekanallarda olması çox yaxşıdır. Belə layihələr adətən mübahisə və intriqalar üzərində qurulur. Yəni həmin layihələrin formatı belə olur. Lakin mübahisələrin həddi və kriteriyalar düzgün müəyyənəndirilmir. Layihə rəhbərləri konfliktlərə realiti-şounun bir elementi kimi yanaşmış hədlər qoymurlar. Həmçinin iştirakçıların seçimində yanlışlıqlara yol verilir. Xarakterləri əks olan insanları çətin şəraitdə birgə saxlamaq etikadan kənar davranışlara, nalayiq ifadələrə geniş yol açır. Realiti-şounun xüsusiyyətlərindən asılı olmayaraq etikadan kənar çıxmaq doğru deyil. Layihə rəhbərləri bu verilişlərin geniş auditoriya üçün nəzərdə tutulduğunu unutmamalıdır. Ciddi mübahisə səhnələrinin montaj edilməsi və efirə verilməməsi daha labüddür. Məsələyə münasibət bildirən peşkar telegenialist Qulu Məhərrəmli hesab edir ki, realiti-şouda qeyri-etik davranışlara yol verilməmiş, onlar montaj

zamanı kəsilməli və efiyə verilməməliydi: "Region TV"-də realiti-şounun olması çox yaxşıdır. Bu, həm televiziyanın inkişafı baxımından, həm də cəmiyyətə müəyyən mesajlar ötürülməsi baxımından yaxşıdır. Çünki realiti-şoular vasitəsilə adətən cəmiyyətə maraqlı mesajlar verilir. Məlumdur ki, belə layihələr mübahisə və intriqalar üzərində qurulur. Yəni, bu, həmin layihələrin formatı belədir. Ancaq təəssüf ki, nə mübahisələrin, nə intriqaların həddi, nə də kriteriyalar düzgün müəyyənləşdirilir. Layihə rəhbərləri mübahisə və konfliktlərə realiti-şounun bir elementi kimi yanaşib hədlər müəyyənləşdirməyi lazım bilmir. Bu da arzuolunan deyil. İştirakçıların seçimində yanlışlıqlara yol verilir. Düzgün seçim aparılmır. Ona görə də əksər hallarda iştirakçıların səviyyəsi aşağı olur. Etikadan kənar davranışlar, ifadələr iştirakçılar arasında geniş yayılır. Realiti-şounun daşdığı missiyadan asılı olmayaraq etikadan kənara çıxmaq doğru deyil. Layihə rəhbərləri bu verilislərin geniş auditoriya üçün nəzərdə tutulduğunu unutmamalıdır. Əlbəttə, çox yaxşı olardı ki, qızıl-oğlanın mübahisə səhnəsi montaj ediləydi və efiyə verilməməyeydi. Görünür, layihə rəhbərləri bu mübahisəni intriq elementini kimi vacib hesab etdiklərindən onun montaj olunmasını istəməyiblər. Bir çox televiziya reyting xətrinə, verilişin baxımlılığını artırmaq üçün hətta bəzən süni konfliktlər də yaradır. Ancaq bu, yanlışdır. Intriqanın, konfliktin, mübahisənin də bir həddi var. O hədd keçilməməlidir. Etik normaları heç bir halda pozmaq olmaz. Q.Məhərrəmli medianın bu kimi məsələlərə həssas yanaşmasını da alqışlayıb.

Bir realiti şouya baş vurmaq üçün, onun zəif cəhətlərini araşdırıb tapmaq lazımdır. Təzyiq altında şiddət göstərməyə meyilli olan, keçmişdə rəzalət yaşayan, fobiləri olan iştirakçılar prodüserlər üçün xüsusi tapıntıdır. Bu tip iştirakçılar reytingi artırır. Realiti şoular çox sevilir, çünki təmələndə rəqabət var. İştirakçıların diqqət çəkmək üçün etmədikləri yoxdur. İstədiklərinə çatmaq üçün hər yola əl atırlar və əlbəttə onların bu halını izləmək çox əyləncəlidir. Heç tanımadığımız insanlar haqqında sonsuz bir dedi-qodu fürsəti təqdim edir. Sonsuz drama, gözyaşı, nifrət, intiqam hamısı burada var. Prodüserlər və redaktorlar çəkiliş ssenarisi ilə hərəkət edirlər ki, bu da şounun necə yönəldiləcəyini təyin edir. Prodüserlər şouda nə olacağı barədə böyük nəzarət sahibidirlər. İnsanları müxtəlif vəziyyətlərə məruz buraxmaq, yayınlanacaq kadrlara qədər onlar qərar verir. Qruplaşmalar, münaqişələr, sevgilər, dostluqlar, qarşıdurmalar hamısı onların əlindədir. Bəzi hallarda kimin şoudan ayrılıb-ayrılmamasına da onlar qərar verir. "Bu adam proqram üçün lazımlıdır, hələ getməsi vacib deyil" demək kimi şansları var. Prodüserlər iştirakçılara, bir sözlə layihəyə pul kimi baxırlar.

Nəzəriyyəçilər "televiziya niyə bu qədər çox realiti şou yayımlayır?" sualına belə cavab verirlər: yarışmacıların mübahisə etmələri bir tərəfdən reyting rekordları gətirir, bir tərəfdən də bu yarışmadan yeni və ucuz məşhurlar çıxır. Münaqişələr tez unudulur, məşhur olan gənclər də prodüserlər üçün ucuz və asan insanlar olaraq sürətli pul qazanmanın yollarından biri olur.

Intriqanın, konfliktin, mübahisənin də bir həddi var. O hədd keçilməməlidir. Etik normaları heç bir halda pozmaq olmaz. Realiti şoular dünyanın ən məşhur və gəlirli televiziya proqram növlərindən biridir. Realiti şouların hamısı müvəffəqiyyətli olmasa belə, cəmiyyətə mədəni təsiri var.

Milli Televiziya və Radio Şurası televiziya bilgiləndirmək, məlumatlandırmaq və əyləndirmək funksiyalarına ciddi nəzarət edir və xoşagəlməz hallar baş verərsə, dərhal xəbərdarlıq edilir. Mütəxəssislərsə hesab edirlər ki, hər kəsin əlində idarəedici var. Bəyənməyənlər izləsin.

Bu cür şoularda yaşananlar, cəmiyyətin həqiqətidir. O "rəzalət" deyə xarakterizə edilən şeylər, şəxsən həyatın özüdür. Yəni o proqramlar bizə güzgü tutur. İzləmək də, o proqramları çəkmək də son dərəcə təbii. Hər cəmiyyətin özünə uyğun realiti şousu

olmalıdır. Kaliforniyada CEBC kanalında "The My Baby's Father" yəni "uşağımın atası kimdir?" adlı bir proqram var. Bir ana, uşağıyla studiyada oturur, qarşılarında da üç ata namizədi var. Aparıcının əlində də DNT testinin nəticəsi. Aparıcı və ana atanın kim olduğunu bilir. Amma ata namizədləri və uşaq bilmir. Uşaq suallar soruşaraq, atasını tapmağa çalışır. Bu, bizim cəmiyyətimiz üçün tamamilə zidd olsa da, Amerika toplumu bunu normal qəbul edir.

ƏDƏBİYYAT:

1. Başlı Aynur, Kərimova Aynur, Kazımova Dilarə Xəbərçilik. Xəbər toplaması və yazılması (Dərslik). Bakı, 2007
2. Məmmədli Cahangir. Jurnalistikanın nəzəriyyəsi və təcrübəsi. Bakı, 2012
3. Məhərrəmli Qulu, Məmmədli Zeynal, Əliyev Arif. Mediada debatlar. Bakı, Yeni Nəsil, 2009
4. Məmmədli Zeynal. TV proqramlarının hazırlanması. Bakı, 2010
5. https://tr.wikipedia.org/wiki/Reality_TV
6. [https://az.wikipedia.org/wiki/MGP_\(M_Group_Production\)](https://az.wikipedia.org/wiki/MGP_(M_Group_Production)).
7. <http://modern.az/articles/48843/1/#psc.tab=0>
8. <http://www.qafqaz.info.az/sosial-3/lider-tv-nin-xarab-lift-i-42822>
9. <http://www.faktxeber.com/atv-nin-ver3041304350304-qadin-alver304n399-g214r399-ba286lanib-h28197.html>
10. <http://musavat.com/news/media/atv-ile-ans-exlaq-normasindan-kenara-cixib-132835.html>
11. <https://report.az/media/region-tv-verilisdeki-qalmaqalla-bagli-tedbir-gorecek/>
12. <http://www.cebc4cw.org/program/my-baby-s-father-male-involvement-training/>

Elmi rəhbər: dos.A. Nəsirova